Nr 37

Kulturutskottets betänkande i anledning av motion angående språkbruket.

Motionen

I motionen 1973:1240 av herr Lorentzon (vpk) hemställs att riksdagen hos regeringen hemställer att förslagsvis genom utbildningsdepartementets försorg en arbetsgrupp tillsätts med uppgift att pröva de i motionen anförda synpunkterna angående språkbruket och i en PM sammanfatta sina överväganden, varvid de i motionen anförda synpunkterna bör beaktas.

Motionären betecknar språket som ett maktmedel. Om det förvanskas och exploateras i bestämda syften är det ett utmärkt medel att suggerera folket i banor som helt tjänar det etablerade samhället och dess byråkrati. Ett medvetet och utstuderat språkbruk kan väsentligt bidra till att få folket att acceptera sitt underläge i förhållande till det etablerade samhället och dess byråkratiska apparat.

Som exempel anger motionären att språkbruket kan användas för att ge människorna den uppfattningen att de behöver "vård" från vaggan till graven: ungdomsvård, åldringsvård, narkomanvård, socialvård, arbetsvård osv. Ett annat exempel är ordet "skydd": skyddat arbete, skyddade verkstäder, uppsägningsskydd. Till samma sektor hör ordet "handikappad". Den beteckningen skall tydligen få de människor det gäller att uppleva sig som särlingar, som har personliga defekter, för att dölja att det är samhället som det faktiskt är fel på.

Efter att ha nämnt ytterligare exempel uttalar motionären att grundläggande förändringar i samhället givetvis i första hand är en fråga om förändringar i social-, klass- och maktförhållanden – en fråga om ägandet till produktionsmedlen. På denna grundval utvecklas förändringar också av vad man brukar kalla den ideologiska överbyggnaden. I takt med strävandena att åstadkomma nyss antydda sociala och samhälleliga förändringar skulle en i motionen förordad översyn av språkbruket kunna spela en positiv roll. Bestämda insatser i denna riktning skulle kunna sättas in och utgå från undervisningsväsendet. På skilda områden fungerande samhälleliga organ skulle dessutom kunna lämna en positiv medverkan.

Remissyttrande

Utskottet har inhämtat yttrande över motionen från *nämnden för svensk språkvård* som anfört bl. a. följande:

Nämnden antar att det språkbruk som avses i motionen i första hand

är det officiella språkbruket. Just detta språk har under de senaste decennierna jämkats avsevärt i takt med att synen på skilda förhållanden i samhället har förändrats. Om detta vittnar ordserier som:

idiot – sinnesslö – efterbliven – utvecklingsstörd

uppfostringsanstalt – skyddshem – ungdomsvårdsskola.

I den mån förlederna i sammansättningar som de i motionen nämnda på *-vård* i allmänt språkbruk för tanken till något negativt, för individen ogynnsamt (t. ex. "alkoholism" – *alkoholistvård),* vars verkningar samhället söker att i möjligaste mån häva, torde varje språklig beteckning för samhällsåtgärden förr eller senare likaledes få en negativ biklang. Det är för att i möjligaste mån befria från sådana klanger, vilka ofta kan kännas som nedsättande för de drabbade, som man söker efter nya tecken i emotionellt oförbrukat, neutralt språkmaterial (ordet *handikappad* torde ursprungligen ha valts av detta skäl), varvid man räknar med att effekten blir större och ordets livslängd längre, om det därjämte har mänskligt positiva övertoner. Nämnden finner ingen anledning att räkna med att de anförda termerna på *-vård*, valda efter föreliggande mönster, har någon annan bakgrund än denna, ej heller – åtminstone inom den närmaste framtiden – någon annan effekt. Mönstret är naturligtvis användbart även då förleden är helt neutral (typ *personalvård*), och *-skydd* torde som efterled vara att bedöma efter samma linjer som *-vård*. Om man av ideologiska skäl vill ändra terminologin måste man betänka svårigheten att skapa termer som är såväl emotionellt neutrala som höjda över varje ideologisk diskussion. Eftersom termbyten utan förändring i betydelse alltid medför störningar i kommunikationen finner nämnden att en översyn av den nämnda terminologin bör ske först i samband med reformer som innebär att själva samhällsåtgärderna blir av annan beskaffenhet.

Utskottet

Frågan hur det officiella språket i lagar och författningar m. m. skall utformas är väsentlig. Den har under senare år ägnats en betydande uppmärksamhet och som exempel på detta kan nämnas att statsrådsberedningen utfärdat anvisningar för hur språket bör behandlas i lagar och författningar. Som nämnden för svensk språkvård framhållit torde det emellertid vara ofrånkomligt att varje beteckning av i motionen avsett slag förr eller senare kommer att präglas av faktiskt föreliggande sociala förhållanden och av de värderingar som är knutna till dessa. Detta är i och för sig något som bör observeras av lagstiftare och beslutsfattare, men utskottet finner det inte påkallat att, som föreslås i motionen, en särskild arbetsgrupp tillsätts för att pröva de i motionen aktualiserade språkfrågorna.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet
att riksdagen avslår motionen 1973:1240.

Stockholm den 25 oktober 1973

På kulturutskottets vägnar
LENNART MATTSSON

Närvarande vid ärendets slutbehandling: herrar Mattsson i Lane-Herrestad (c), Larsson i Vänersborg (s), fru Sundström (s), herr Källstad (fp), fru Berglund (s), fru Frænkel (fp), herrar Green (s), Eriksson i Ulfsbyn (c), Andersson i Örträsk (s), fröken Eliasson (c), fru Johansson (s), herrar Sörenson (s), Nisser (m) och fru Nordlander (vpk).

Reservation

av fru Nordlander (vpk) som anser att utskottets yttrande och hemställan bort ha följande lydelse:

I motionen lämnas enligt utskottets mening mycket tydliga exempel på hur språket kan användas som ett psykologiskt maktmedel och hur man med dess hjälp kan bidra till att människorna själva accepterar sitt underläge i förhållande till det etablerade samhället och dess makthavande företrädare. Uttryck och beteckningar speglar i hög grad rådande ekonomiska och politiska samhälls- och klassförhållanden och de förhärskande värderingar som är knutna till dessa. De av konservativa tänkesätt präglade beteckningar som man ger olika företeelser i samhället färgar inte sällan genom sitt värdeinnehåll människornas uppfattning av företeelserna i fråga. Detta faktum kan medvetet utnyttjas och så har också skett. Utskottet anser det väl motiverat att man vid beskrivning av och ställningstagande till sociala och samhälleliga problem beaktar även de synpunkter på språket som ett maktmedel, som utvecklats i motionen. Det är därför enligt utskottets mening lämpligt att man tillsätter den i motionen angivna arbetsgruppen.

Utskottet tillstyrker motionen och hemställer
att riksdagen bifaller motionen 1973:1240.

GOTAB 73 5300 S Stockholm 1973